

Matej Rode:

ZNANOST IN MEJE MED NJIMI

Iz vrste zanimivih vprašanj, ki si jih je zastavilo naše posvetovanje, bi rad povedal nekaj misli o tem, ali je delitev na etnologijo, slavistiko in folkloristiko pri preučevanju slovstva še nujno in upravičeno. Menim, da je taka delitev ne le upravičena, ampak tudi nujna.

Vsaka znanost ima svoj predmet preučevanja. Okoli njega oblikuje sistem pojmov in na osnovi teorije ugotovi njegove zakonitosti. Razen tega mora vsaka znanost najti najprimernejšo metodo, s katero bo svoj predmet raziskovala. Tako, na primer, ima jezikoslovje za predmet svojega raziskovanja jezik. Ob tem predmetu si je izoblikovalo lastno terminologijo in dognalo določene zakonitosti, ki veljajo za jezik, ki ga preučuje. Te zakonitosti je strnilo v sistem, ki mu pravimo tudi slovnica. Tako nihče ne dvomi, da je jezikoslovje znanost.

Vendar smo spoznali, da rešitve, ki jih ponuja jezikoslovje, niso mogle v celoti razložiti pojave, ki mu pravimo jezik. Minili so časi, ko smo lahko s Saussurejem trdili, da je jezik mogoče preučevati samega zase in le znotraj njega samega. Jezik je treba preučevati tudi drugače. Zgolj lingvistični pristop k jeziku nam pokaže le eno plat tega pojave — razkrije nam sistem, ki mu je jezik podrejen kot celota. Mnoge druge značilnosti jezika, tako njegova povezava z mišljenjem, ki je neločljivo povezano z jezikom, in uporaba jezika kot sistema, pa je ostalo zunaj interesa klasično pojmovanega jezikoslovja. Zato je bilo treba iskati rešitve drugje. Našli so jih v sodelovanju s sorodnimi znanostmi, ki se med drugim ukvarjajo tudi s preučevanjem jezika. Tako je na stiku med psihologijo in jezikoslovjem nastala psiholingvistika, na stiku sociologije in jezikoslovja pa sociolingvistika. Lahko bi našli primere tudi pri drugih znanostih. Prav tako bi lahko našli primere, ko se za preučevanje kakega predmeta združi tudi več znanosti. Naj navedem kot primer translatoologijo, znanost o prevajanju, kjer je za uspešno preučevanje potrebno sodelovanje jezikoslovja, literarne teorije, literarne zgodovine, sociologije, psihologije, etnologije, informatike in verjetno še kake znanosti.

Če pogledamo na vprašanje meja med znanostmi zgodovinsko, bomo ugotovili, da gre za proces. Prvotno je bila vsa znanost združena v filozofiji, teologiji in "sedmih svobodnih umetnostih": gramatiki, retoriki, dialektiki ter aritmetiki, geometriji, astronomiji in muziki. Naslednja stopnja razvoja je bilo osamosvajanje posameznih znanosti po merilih, ki sem jih omenil na začetku: lasten predmet, lastna terminologija, lastna metoda. Tako so se sčasoma oblikovale znanosti, kot jih poznamo danes. Nekatere prej, nekatere kasneje. Nekatere pa še nastajajo. Jezikoslovje se je kot samostojna znanost dejansko oblikovala šele s Saussurejem. Na tej stopnji se znanosti oblikujejo in skušajo kar se da ostro zarisati meje svojega delovanja. Vendar to ni konec razvoja. Številnim pojavom znanost še vedno ni prišla do dna. Bolj so se razvijale metode in popolnejši so bili pripomočki, bolj so se postavljala nova vprašanja, bolj je bilo treba iskati rešitve nanj. Tako se je godilo tudi z jezikom. Rešitve nekaterih jezikovnih vprašanj je bilo mogoče najti le v sodelovanju več znanosti, v interdisciplinarnosti. To je privedlo do tega, da so se že ostro zarisane meje posameznih znanosti pričele sekati. Na presečiščih so sčasoma nastajale nove, interdisciplinarne znanosti, neke prej, neke kasneje.

In kako je s slovstvom? (Namenoma uporabljam izraz slovstvo, ker se mi izraz "ljudsko slovstvo" zdi pleonazem. Ali je lahko slovstvo "neljudsko"? Termin "slovstvo" mi pomeni vse tisto, kar v literaturi ali besedni umetnosti ni književnost.) Tudi slovstvo je predmet, ki ga ni mogoče preučevati z metodami ene same znanosti. Do dna mu ne pride ne slavistika, ne etnologija in ne folkloristika.

Tu naj mimogrede povem, da tudi slavistika ni več znanost, kot je bila v devetnajstem stoletju. Če drugega ne, moramo v njej ločevati jezikoslovje in literaturo, ki je zopet razpadla v literarno teorijo in literarno zgodovino.

Slovstva torej ne more do konca raziskati ne jezikoslovje, ne literarna teorija, ne etnologija in ne folkloristika. In vendar je vsaka od teh znanosti nujna pri preučevanju slovstva. Jezikoslovje zato, ker slovstvo uporablja kot izrazno sredstvo jezik, literarna teorija zato, ker je slovstvo del besedne umetnosti, etnologija zato, ker je slovstvo bistveni del duhovne kulture, ki je predmet preučevanja te znanosti. Isto velja za folkloristiko.

Tu bi se morali ustaviti ob vprašanju odnosa med etnologijo in folkloristiko. Menim, da se je po že omenjenem razvoju iz prvotne etnologije na osnovi lastnega predmeta, lastne terminologije in lastne metode razvila folkloristika kot samostojna veda. Naglemu razvoju te znanosti je prispeval jasno začrtan predmet ter izredna pozornost, ki so ji jo posvečali tako v svetu, kot pri nas.

Če hočemo podpreti naravni razvoj katerekoli znanosti, ji moramo dati možnosti, da se najprej oblikuje kot znanost, da najde svoj predmet preučevanja, mu odkrije zakonitosti in ne nazadnje skuša tudi vplivati na njegov nadaljnji razvoj. Šele tako oblikovana in ostro zamejena znanost lahko vključimo v višjo stopnjo razvoja, v interdisciplinarno povezavo z drugimi znanostmi pri reševanju še nerešenih vprašanj skupnih problemov.

Če to prenesem na naš primer, na primer slovstva, je treba doseči, da se najprej oblikujejo posamezne znanosti, ki so zainteresirane za ta predmet, da potem lahko sodelujejo pri njegovem preučevanju. To se pravi, naj se iz slavistike jasno izoblikujejo jezikoslovje in literarna teorija. Na drugi strani naj se jasno razmejijo etnologija in folkloristika. Šele potem bo mogoče pristopiti k uspešnemu preučevanju slovstva.

S tem nočem reči, da do tedaj ni treba preučevati slovstva. Posamezne znanosti ga bodo preučevale, kot so to počele do sedaj. Vendar bo uspeh večji, če bomo združili svoje sile in se skupnih problemov lotili s skupnimi močmi. Problemi slovstva bi bili bolj osvetljeni, ker bi se jih lotili specialisti za določena vprašanja. Sedaj se mora strokovnjak posamezne znanosti bodisi jezikoslovec, bodisi literarni teoretik, bodisi folklorist lotiti reševanja vprašanj, za katera ni specialist. Da je to nujno, ve vsak, ki se je kdaj ukvarjal s slovstvom.

Rešitev je treba iskati v čimprejšnji osamosvojitvi posameznih znanosti, da bodo lahko pristopili k interdisciplinarnemu sodelovanju z drugimi znanostmi pri reševanju skupnih problemov. Pri reševanju problemov slovstva bi naj sodelovali jezikoslovje, literarna teorija in folkloristika.

USTNO SLOVSTVO KOT PREDMET ETNOLOŠKE, LITERARNE IN FOLKLORISTIČNE ZNANOSTI

Marko Terseglav

USTNO SLOVSTVO KOT PREDMET FOLKLORISTIČNE ZNANOSTI

Vsem, ki se z ustnim slovstvom ne ukvarjajo posebej, je njegova problematika skorajda neznana. Še manj se jim zastavlja vprašanje, v katero znanstveno disciplino sodi obravnavanje ustnega slovstva, ker jim je pač jasno, da slovstvo, tudi ustno, spada v domeno literarne zgodovine in teorije. Toda že raziskovalci ustne literature v 19. stoletju in v začetku 20. so to literaturo predstavljali kot posebno slavistično disciplino, ki se je obravnavala veliko bolj v okviru t.i. narodopisja kakor pa v ozkih okvirih literarne vede. To je lahko razumljivo, čeprav so bili folkloristi hkrati slavisti, saj je nekdanja slavistika pokrivala tudi narodopisje. Ko pa se je slovenska slavistika odrekla narodopisju v širšem pomenu besede, je ustno slovstvo raziskovala (če ga je) le toliko, kolikor je bilo zanimivo za literarno zgodovino in teorijo. Ustno slovstvo kot predmetniška zvrst literature je bilo zanimivo kot člen v razvoju slovenske umetniške literature. Literarno zgodovino je torej zanimal le problem literarne kontinuitete od njenih začetkov do danes. V to je posegla tudi literarna teorija, ki je delno raziskovala oblikovne pojave ustne literature in s tem dopolnjevala literarno zgodovino. Čeprav so nekatera oblikovna vprašanja in vprašanja kontinuitete ostala nerešena (vprašanje verzni in kitičnih obrazcev; povezanost pesmi z melodijo in njihovo medsebojno prepletanje; vprašanje ustnega slovstva kot predmetniške literature itd.), se zdi, da je literarna znanost dala celostne odgovore pač v skladu s svojo teoretično in metodološko usmerjenostjo v okviru predmeta, ki ga raziskuje. Ob ustnem slovstvu pa je ostala vrsta nerešenih vprašanj, na katera bi mogla dati odgovor samo etnologija, če hočemo, da bi bil problem rešen v celoti. Ustno slovstvo je potemtakem pojav, ki potrebuje interdisciplinarno raziskavo etnologov in slavistov. Dokler je slavistika vključevala tudi narodopisje, ta potreba ni bila tako očitna, saj je kljub specifičnim raziskovalnim metodam, ki jih je zahtevalo ustno slovstvo, njegova obravnava ostala znotraj ene same (slavistične) metodologije. Ker pa ustno slovstvo ni samo predmet literarne, ampak tudi etnološke vede, nastanejo problemi, kako to literaturo vrednotiti in jo raziskovati. Glede vrednotenja ustne literature ima vsaka stroka svoj koncept, kar pa ni vzrok, da te literature ne bi mogli interdisciplinarno raziskovati, čeprav se to sodelovanje šele začne. Ne glede na to, kje so vzroki, da večjih interdisciplinarnih študij še nimamo, se zdi, da na relaciji etnologija-slavistika ni večjih problemov, pač pa se ti pojavijo s folkloristiko, ki poskuša nastopiti poleg etnologije in poleg slavistike kot samostojna veda, čeprav v dobršni meri uporablja izsledke obeh.

MARKO TERSEGLAV

mag., asistent, Sekcija za glasbeno narodopisje ISN SAZU, Ljubljana